

**“ X S T H S L ” P R O B L E M
B B L O P S X O L O G Y A N Z R Y Y S N D**

E.L. J D R O V
Bakı Dövlət Universiteti

M qal d “ xsi t hsil” problemi öz ksini tapmıdır. H mçinin xsi t hsil f aliyy tinin oxucuya istiqam t l ndirilm si meyarının n z ri t r fl ri t hlil olunur.

Bibliopsixologiya n z riyy sinin banisi Nikolay Aleksandroviç Rubakinin yaradıcılığının böyük bir hissini özündə kəsb etdirən kitablardan biri 1905-ci ildə işıq üzü görən “ ” adlı kitabıdır. Sərin ikinci cildi isə 1911-ci ildə təsadüf edir. Azərbaycan dilində tərcümədə “Kitablar arasında” kimi təsvirlənən N.A.Rubakinin xsi t hsil məsələsinə böyük diqqət ayıraraq bu məsələni müzakirə obyektinə çevirmişdir. Kitabxana işi fəaliyyətinin funksiyalarından biri olan təhsil funksiyasını prioritet məsələ kimi nəzərdə tutan N.Rubakinin “ xsi t hsil” problemini bir neçə istiqamətdə analiz etmişdir. Birinci yanaşmada xsi t hsil fəaliyyətinin nəzəri olaraq yanaşma tədqiqatçısının “ xsi t hsil fəaliyyətinin oxucuya necə istiqamət təndirmək” meyarı öz kəsbini tapmışdır. Bu dövrdə o, Rusiya razisi daxilində mövcud olan oxucularla laqəyə girərək 7000-dən çox məktubu diqqətində keçirtmişdir. Belə ki, N.Rubakin qeyd edir: “ İldə etdiyimiz məktubların çoxu “nə oxuyaq? ” birinci hansı kitabı götürək?” kimi sualları kəsb etdirirdi ki, buna da bir nəfər xsin cavab verməyi çox çətin idi. Çünki özündən əsli olmayaraq yazını yazan oxucunun axtırmasını, zəhmətini, sevincini özününkü kimi qəbul edərsən” [1, 625].

N.A.Rubakinin “Kitablar arasında” səri ilə yaxından tanış olduğu da görürsən ki, o, yüzlərlə insanlarla və onların mütləq dairəsi ilə tanış olmaqla onlara diqqət və düzgün istiqamət verməyə çalışırdı. Ona görə də o yazır: “Bəli, mütləq gərəkdi ki, hansısa bir işlə sadəcə, çox dərin mənada səmimi olan insanlara kömək edə k!” [1, 625].

Oxucularla ünsiyyət zamanı ilk öncə oxucuların yazılarında, məktublarında N.A. Rubakinin həll etməyi istədiyi problemlər üzvlənir. O “Kitablar arasında” kitabında yazır ki, “eləcə oxucular var ki, onlar külli miqdarda vəsait xərcləyərək çoxlu kitablar, hətta bütöv bir kitabxana alırlar. Lakin sonda bu bəhələri ilə, bəzi elmi fikirlər, bir neçə mülliflə tanışlığa gətirib çıxartsa da yəndə oxucuları razı salmırdı” [1, 628].

Bu zaman tədqiqatçı “bəs problem nədir, işin mahiyyəti nədir, ibarətdir?” sualını ortaya qoyur. Hətta xüsusi təkil olunmuş proqram vasitəsilə,

“yax ı” kitabların sistemli siyahısını t rtib etm kl ba ver n mütali prosesi m s l ni tamlı ı il h ll etmirdi. N tic d N.A.Rubakin qeyd edir: “Biz sistemli, m zmunlu kitablardan, xüsusi proqramlardan yox, insan ruhu, insan m n viyyatını öyr nm kd n, onların tipl rini, müxt lif formada olan tipl rini t yin etm kd n ba lamalıyq” [1, 628]. Müasir dövrd Az rbaycan kitabxana-ünaslı ının banisi, hörm tli prof. A.A.X l fovun “Kitabxana v xsiyy t” mövzusunda yazdı ı fikirl ri diqq ti ç kir: “C miyy tin çoxlu sayda xsiyy tli r yaratdı ını n z r alsaq, müxt lif oxucu qruplarına f rdi xidm t ed n, onların t l b v sor ularını öd m kd n ba lamı , informasiya xidm tinin t - kilin q d r mühüm bir i prosesini yerin yetir n, kitabxanaların böyük f aliyy ti göz önün g lir. Bel likl d kitabxana- xsiyy t-f rd v oxucu münasib tl rinin ara dırılması z rur ti yaranır” [2, 173].

Göründüyü kimi, müqayis li metoda söyk n r k qeyd edim ki, N.A.Rubakin yaradıcılı ında “ xsiyy t problemi” müasir dövrün alimi prof. A.A.X l fovun yaradıcılı ı il bu m nada uy unluq k sb edir.

N.A.Rubakin oxucu v kitab münasib tl rini ara dıraraq bel q na t g lir: “Yax ı kitablar mü yy n m nada m lumdur v onların keyfiyy ti bar d çox kompetent insanlar fikir söyl yibl r, lakin kitablar arasından özün , öz dünyana uy un olanı seçm yi bacarmalısan ” [1, 629].

Diqq tinizi yuxarıda qeyd olunan “ xsin öz dünyasına” ifad sin yön ld r k qeyd edim ki, lazımı kitabı seçm yi bacarmaq üçün bu ifad il N.A.Rubakin “ xsiyy t” anlayı mı diqq tl yana ırdı.

Etiraf olunmalıdır ki, müasir dövrümüzün mütali prosesi, daha d çiq des k xsi t hsili hat ed c k mütali prosesi düzgün t kil olunması problemi tmlı ı il h ll olunmayıb. Bu bar d dosent S.Rzayev qeyd edir: “Kitabla ünsiyy t, d biyyatın qavranılması, formaları bar d müxt lif fikirl r söyl nils d , mütali n z riyy si onun elmi metodoloji xüsusiyy tli ri elm al mind h l saslı kild formala mamı dır ” [3, 66].

Unutmaq olmaz ki, müasir dövrd xsiyy t, f rd, mütali prosesi müxt lif elml rin t dqıqat obyektidir. Lakin humanitar sah d , sosial mühit f rdi xsiyy t , mütali ni sosial proses çevir n amil oldu u üçün sosiologiya, psixologiya, filologiya v kitabxana ünaslıq elml ri bir araya g lir. Qeyd etdiyimiz elml rin perpendikulyar k si m sini bibliopsixologiya n z riyy sind d gör bil rik. Bu özünü m hz xsi t hsil, mütali m s l l rind ifad edir.

N.A.Rubakin “hansı kitab hansı oxucuya hansı raitd t sir ed c k?” sualını qoymaqla m s l nin praktik h llini bu suala cavab tapmaqda görürdü. O yazır: “Bu cavab sad c kitaba t nqidi münasib t b sl m kl yaranmır v sad c tövsiy etm kl alınmır, bu h m kitabın, h m d oxucunun, oxucu kontingentinin psixoloji v sosioloji detallarını çıxartmaqla yaranır” [1, 629].

N.Rubakin oxucunu bir f rd kimi öyr nm yi z ruri hesab edirdi. Ona gör d xsin a lı, dü ünc t rzi, yadda ınm keyfiyy ti, onun t s vvür qurmaq qabiliyy ti, qavrama d r c si, diqq ti, x yalı, emosionallı ı, f allı ı, hissiyyatlılı ı, energetikliyi, iradi keyfiyy tl rini, t hsil s viyy si, h yat raitini, hansı tarixi dövrd ya aması, milliy ti, ya adı ı sosial mühiti v s. xüsusiyy t l ri n z r alaraq problemin obyektiv h llind vacib m s l kimi vur ulayırdı. N tic d o, kitabdan oxucuya istiqam tl n r k bel bir q na t g lir: “Bel likl , xsi t hsil d m s l nin qoyulu u f rdiyy t v xsiyy t individual yana ma prinsipi kimi olsa, bu daha düzgün prinsip sayılar” [1, 630].

N.Rubakin xsi t hsil mövzusunun a ırlıq m rk zini kitabdan oxucuya t r f istiqam tl ndirm kl yazır: “ xsi t hsilin mahiyy ti kitabda yox, xsin özünd v ya ba qa cür des k, h yatın özünd c ml nmi dir” [1, 630].

N.Rubakin problem heç d birm nalı yana mır. g r hesab ets k ki, o xsi t hsil m s l sind yalnız f rdin xsiyy tini analiz etm kl kifay tl nirdi bu s hv olardı. Obyektivliy söyk n r k o “kitabalar arasında” s rind qeyd edir: “Artıq 25 ildir ki, oxucularla yazı ıram. xsi t hsil i ini daha da m zmunlu etm k üçün vv lc oxunulan kitab kütl sini tam öyr nm liyik, ikinci is oxuyan kütl ni öyr nm liyik, burada olan oxucu tipl ri, onların psixikaları, sinifl ri, sosial xüsusiyy tl rini v s.” [1, 631].

N.Rubakinin ara dırmaları göst rir ki, “Kitablar arasında” kitabının I cildi (1905) xsi t hsil m s l sini tamlı ı il hat ed bilmir, n tic d artıq kitab v oxucu münasib tl rind f rdi bir xsiyy t kimi öyr nm k üçün 1911-ci ild n etibar n “Oxuculara xsi t hsil haqqında m ktub” s ri “Yeni jurnal” adlı jurnalda çap olunma a ba layır. N.Rubakinin xsi t hsil ba lı artıq sisteml dirilmi fikirl ri bu n rd daha da diqq ti ç kir. O qeyd edir:

“1) Biz t hsil , elm can atan h r bir oxucuya h m n z ri, h m d praktik baxımdan köm k etm k ist yind yik.

2) deal t hsil o t hsildir ki, kimliyind n asılı olmayaraq oxucu n z ri v praktik t hsili t kc onun xsiyy tin yox, h m d sosial h yata xeyir versin.

3) Deyil nl r praktik nail olmaq imkanı ist nil n bir xsd o zaman alınacaq ki, onda m s l y bütövlülük, tamlı ı il yana maq qabiliyy ti olsun!” [1, 631].

Göründüyü kimi, N.Rubakin “ xsi t hsil” il laq dar f aliyy tin m q- s dini, mahiyy tini v t tbiq edilm prinsipini n z r almaqla yaradıcı f aliyy tind üç bucaqlı fiqur modelini qurmu dur.

N.Rubakin yaradıcılı ı il tanı olduqca bel bir q na t ld olunur ki, o humanist dü ünc ni, obyektivliyi, dal ti, yaradıcılı ı v daim sistemliliyi qoruyub saxlma ı tövsiy edirdi. H mçinin “ xsi t hsil” m s l sind problem inc , h sas yana maq prinsipini qoruyaraq yazır: “Bizim h r birimiz indiy q d r ya adı ımız h yatın n tic siyik. Bu n tic d bizi yerl diyimiz nöqt y

qoyub. “ xsi t hsil” m s l si xsiyy td n ayrıla bilm z. Oxucu xsiyy tinin bütün, h tta görünm y n t r fl rini n q d r çox bils k (t l batı, sor usu, arzusu, m qş di, a lın xüsusiyy tl ri v s.), bir o q d r d bizim ona ver c - yimiz tövsiy l r, istiqam tl r praktik v m zmunlu olacaqdır” [1, 632].

“ xsil t hsil” problemi N.Rubakinin bibliopsixologiya n z riyy sind geni h cm malik mövzudur. Bunu n z r alaraq onun mövzuya yana dı ı müxt lif istiqam tl ri diqq t çatdırmaq ist rdim. Onlardan birincisi “ xsil t hsil f aliyy tini oxucuya nec uy unla dırmaq” prizması idi ki, oxudu unuz m tn bu istiqam td yazılmış dır. Dig r t r fd n o, praktikliyi çox vacib detal kimi n z r almaqla “ xsi t hsil f aliyy tini oxucuya uy unla dırma ın t crübi nümun si” adlı mövzunu analiz obyektin çevirmi dir. Praktik v n z ri t r fl ri dialektik v hd td t dqıq ed n N.Rubakin artıq problem daha konkret yana araq “ xsi t hsilin sas tap ırıq v m qş dl ri” adlı cox ciddi t hlil olunmu fikirl ri diqq t çatdırır. Mövzuya h ddind n çox maraq v diqq t t l b ed c k aspektl rd n biri d “ xsi t hsil f aliyy tinin m rh l l ri v xsiyy tin ifad si - "N z riyy d n paktikaya v kitabdan h yata” adlanır.

“ xsi t hsil” problemi il ba lı N.Rubakinin apardı ı analizl rinin ayrı-ayrı t r fl rinin müasir informasiyala mı c miyy td ara dırılmasının z ruriliyin ehtiyac duyulmaqdadır. Çünki müasir informasiyala mı c miyy td daima artmaqda olan informasiya kütl si iç risind t l batçı-oxucu n yi harda v nec oxuma ı bacarmalıdır.

D B YYAT

1. - . : , 2006, 800 .
2. X l fov A. Monoqrafiya; Bakı: “Az rn r”, 2011, 348 s.
3. Rzayev S. Kitabxana xidm ti. D rslık. - Bakı, 2009, 338 s.
4. X l fov A. Kitabxana ünashl a giri : D rslık. - Bakı, 2001, 400 s.
5. Bayramov .S., lizad Psixologiya. – Bakı, 2009, 620 s.
6. : , 2003, 68 .

**THE PROBLEM OF SELF-EDUCATION
IN THEORY BIBLIOPSIHOLOGY**

E.L.AJDAROV

SUMMARY

The article considers “the problem of self-education in theory of Nicholas Aleksandrovitsa Rubakin named Bibliopsihology.” The problem is analyzed in a theoretical sense, as well as the article reflects the principle direction of the reader to self-education.

«

»

• •

”

.”

-

-

,

.